

Боднар О. М.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ТЕРМІНОЛОГІЧНА НАСИЧЕНІСТЬ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ З ЕКОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглядається термінологічна насиченість німецьких фахових текстів з екології. Квантитативний аналіз лексичних одиниць у спеціальних текстах з екології дав можливість виокремити вузькофахову, міжфахову, зовнішньофахову та нефахову лексику, виявити ступінь щільності цих видів лексем у різнотипових текстах і залежність рівня термінологічної насиченості текстів від сфери їх функціонування.

Ключові слова: термінологічна насиченість, фаховий текст, фахова лексика, фахова мова екології.

Постановка проблеми. Повноцінність фахової комунікації та взаєморозуміння між спеціалістами досягається завдяки коректному використанню вузькогалузевих і міжгалузевих термінів. Останній чинник характеризується фактором термінологічної насиченості тексту. Фактографічна інформація закладена у фаховий текст через вузькогалузеві терміни. Рівень концентрації таких термінів у тексті впливає на передачу фахового знання в німецькій фаховій мові екології.

Питання термінологічної насиченості фахових текстів відображено в роботах таких дослідників, як С. Бук, М. Володіна, Б. Головін, К. Галінські, С. Квітко, Т. Кияк, В. Лейчик, Р. Піотровський, Ф. Циткіна, М. Галідей, Й. Мартін, дослідження котрих проведено на матеріалі фахових мов інших галузей професійної діяльності.

Мета статті полягає в з'ясуванні ступеня термінологічної насиченості німецьких екологічних фахових текстів залежно від специфіки їх різновидів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під лексичною насиченістю фахового тексту розуміємо суму повнозначних лексем у порівнянні з іншими службовими слововживаннями в межах досліджуваного типу тексту. Лексична насиченість текстів фахових мов термінолексикою, як відомо, відзначається вищими показниками порівняно із загальнонавчальною мовою, бо сприяє підвищенню їх інформативності, хоча, з іншого боку, перешкоджає однозначному розумінню й сприйняттю фахового тексту реципієнтом.

У термінознавчій традиції розрізняють 2 підходи: термінознавчий аналіз тексту й текстовий аналіз терміна [1, с. 147]. Терміни становлять основу фахових текстів як у кількісному, так і в змістовому відношенні, тому дані про термінологічну насиченість і частотність професійних текстів важливі для дослідження фахових мов [2, с. 175].

Термінологічний аналіз текстів передбачає поєднання лінгвістичних методів загалом і термінознавчих зокрема, а також логічних методів, математико-статистичних тощо [3, с. 216].

Фахові тексти аналізуються двоетапно [4, с. 117–131].

На першому етапі – виокремлення власне екологічних термінів і визначення мети повідомлення.

На другому етапі – виокремлення загальнонавчальної лексики та виявлення рівня зрозумілості терміноодиниць.

Незалежно від фонових знань адресата, такий аналіз уможливило розуміння фахового тексту.

Термінологічна насиченість – це частка термінологічних слововживань серед повнозначних слів, яка виражається у відсотках та оцінюється з точністю 0,05 і достовірністю 95% [5, с. 18].

Матеріалом дослідження слугували німецькомовні тексти з екології (5 792 сторінки), які розподілено на групи, кожна з яких мала свій ступінь абстракції, мовну форму виразу, сферу функціонування, користувачів. С. Вискушенко слушно вважає, що ці групи репрезентують такі види текстів: 1) власне наукові, науково-теоретичні або академічні тексти (монографії, дисертації, навчальні посібники, фахові наукові статті (доповіді науковців)); 2) науково-ділові тексти (стандарти, договори, звіти, протоколи, законодавчі акти); 3) газетно-журнальні тексти (короткі статті спеціалізованих журналів і газет, фахові брошури, інформаційні повідомлення) [6].

Визначення термінологічної насиченості різнотипових фахових текстів з екології здійснювалося за наявності приблизно однакової кількості лексичних одиниць (350–500), які включали вузькогалузеву, міжфахову, зовнішньофахову та загальнонавчальну лексику. Кількість таких вибірок – 12. Відсоткова частка вузькогалузевої, загальнонавчальної, міжфахової та зовнішньофахової лексики вираховувалась за формулою, запропонованою С. Вовчанською: $\rho = \frac{\Sigma m-v}{\Sigma n} \cdot 100\%$, де ρ – термінологічна насиченість тексту, відповідно, $\rho_{\theta-g} m$ – насиченість тексту вузькогалузевими термінами; $\rho_{m-g} m$ – насиченість тексту міжгалузевими термінами; $\rho_{z-n} m$ – насиченість тексту загальнонауковими термінами; $\Sigma m-v$ – множина терміновживань у тексті; відповідно, $\Sigma_{\theta-g} m-v$ – множина вузькогалузевих терміновживань у тексті; $\Sigma_{m-g} m-v$ – множина міжгалузевих терміновживань у тексті; $\Sigma_{z-n} m-v$ – множина загальнонаукових терміновживань у тексті; Σn – множина повнозначних слововживань у тексті [7, с. 177].

Вузькогалузеву лексику репрезентує група термінів, які належать тільки до конкретної фахової мови, що розрахована на фахівців окремої професійної сфери знань і зберігає свою вузькогалузеву маркованість. Ця група термінів є ядром екологічної терміносистеми: *die Umweltkrise, ökologischer Landbau, das Ökotop, der Rauchscha-den, das Recycling, die Sanierung*.

Міжфахова лексика – це терміни, які використовуються в різних терміносистемах фахових мов. У німецькій екологічній термінології міжфахова лексика включає терміни суміжних наук – біології, географії, метеорології, геології, фізики, хімії тощо: *die Adsorptionszahl, das Verbreitungsgebiet, die Humidität, die Oxidation; die Assimilation, die Kapazität, die Stärke, das Areal, die Dispersion, die Geschwindigkeit*. Міжфахова лексика виникає в результаті перехрещення терміносистем суміжних галузей. Потім такі терміни здатні переходити до категорії загальнотехнічних чи загальнонаукових лексичних одиниць, а також поповнювати загальнолітературну лексику.

Зовнішньофахову лексику репрезентують терміни, які належать до інших терміносистем фахових мов і стосуються загального термінологічного фонду наук (терміни економіки, соціології, політики, математики). Зовнішньофахова лексика розміщується на периферії фахової мови екології, а її основною ознакою є міждисциплінарний характер і високий ступінь абстракції: *das Gesetz, der Faktor, der Index, die Methode, das System, die Zahl*.

Нефахову лексику слідом за С. Вискушенко розглядаємо як сукупність усіх мовних засобів загальнонавчальної мови, як таку, що не пов'язана із жодною професійною галуззю знань чи людської діяльності, позначає предмети, явища, дії, ознаки, які наявні в повсякденному житті всієї освіченої спільноти користувачів відповідної мови, та уможливує загальнонаціональне спілкування [6].

Поділ цих типів лексики у фахових текстах з екології виглядає так:

- 1) внутрішньогалузева лексика – 17,4%;
- 2) міжфахова лексика – 8,3%;
- 3) зовнішньофахова – 1,8%;
- 4) загальнонавчальна лексика – 72,5%.

Відповідно, сукупність зазначених лексем утворює множинну повнозначних слововживань різних типів фахових текстів з екології.

Вибірка фахових текстів поділена на три групи (див. табл. 1):

1. Тексти 1–4 з високою щільністю вузькогалузевої лексики – від 19,7% до 32,2% – вилучені з фахової літератури: монографій, спеціалізованих журналів, навчальних посібників (спеціалізація «Техногенно-екологічна безпека», «Комп'ютеризовані системи моніторингу довкілля»).

2. Тексти 5–8 із середньою щільністю вузькогалузевої лексики – від 14,9% до 17,2% – отримані з нормативної документації в галузі екології, зокрема звіти, протоколи, законодавчі акти.

3. Тексти 9–12 із низькою щільністю вузькогалузевої лексики – від 5,4% до 13% – вилучені з фахової інформаційної літератури, періодики, де повідомляється про глобальну екологічну кризу.

Ми пояснюємо цей факт орієнтацією на певний рівень володіння науковим знанням, навичками фахового спілкування в конкретній галузі потенційних читачів. Основним завданням газетно-журнальних текстів є популяризація фахової інформації, їх зацікавлення читача та доступність матеріалу. І тому закономірно, що, з одного боку, в таких текстах спостерігається зростання загальнонавчальної та загальнонаукової лексики, а з іншого – зменшення вузькофахових одиниць [6].

Результати аналізу термінологічної насиченості різнотипових фахових текстів з екології підтвердили тезу про те, що специфіка їх різновидів впливає на ступінь терміновживань у них. Відтак можна припустити, що чим більший рівень насиченості тексту вузькофаховими лексичними одиницями, тим вищий ступінь його зорієнтованості на акумулювання, збереження та передачу фахового знання відповідної наукової галузі [6].

Залежно від показника частотності у фахових текстах, ділимо терміни на: 1) одиниці з високою частотою вживання, тобто ключові слова; 2) терміни із середньою частотою вживання; 3) терміни з низькою частотою вживання [8, с. 90].

Зазначений підхід до визначення продуктивності того чи іншого терміна дає змогу виокремити ключові слова, які є основою розуміння фахової інформації.

Під термінологічною частотністю розуміємо загальну частку вживання вузькогалузових термінів у тексті, що характеризує ступінь фаховості цього тексту. Визначення частотності (що відносно корелює з продуктивністю терміна) може застосовуватися, наприклад, під час укладання частотних термінологіч-

Таблиця 1

Термінологічна насиченість фахових текстів з екології

№ тексту	Кількість повнозначних слововживань	Вузькогалузева лексика	Насиченість тексту	Міжфахова лексика	Насиченість тексту	Зовнішньофахова лексика	Насиченість тексту	Загальна лексика фахового тексту	Насиченість тексту
Тексти з високою щільністю вузькогалузевої лексики									
1	431	128	29,7%	50	11,6%	13	3%	240	55,7%
2	497	135	27,2%	40	8%	13	2,6%	309	62,2%
3	500	161	32,2%	58	11,6%	20	4%	261	52,2%
4	523	103	19,7%	15	2,9%	15	2,9%	390	74,5%
Тексти із середньою щільністю вузькогалузевої лексики									
5	470	81	17,2%	39	8,3%	9	1,9%	341	72,6%
6	392	65	16,5%	51	13%	2	0,5%	274	70%
7	438	65	14,9%	36	8,2%	8	1,8%	329	75,1%
8	350	56	16%	40	11,4%	2	0,6%	252	72%
Тексти з низькою щільністю вузькогалузевої лексики									
9	421	44	10,4%	11	2,6%	4	1%	362	86%
10	516	67	13%	24	4,7%	5	1%	420	81,3%
11	442	24	5,4%	41	9,2%	4	1%	373	84,4%
12	423	28	6,6%	35	8,3%	6	1,4%	354	83,7%

Таблиця 2

**Термінологічна частотність
німецької екологічної фахової лексики**

Абсолютна частотність уживання	Відносна частотність уживання	Приклади
189	0,0374	die Umwelt
112	0,0221	der Abfall
78	0,0154	das Abwasser
62	0,0122	die Ökologie
47	0,0093	die Schäden
43	0,0085	biologisch

них словників, для створення спеціальних предметних словників, термінологічних словників мінімумів і термінологічних тезаурусів.

У дослідження ми визначили термінологічну частотність фахової лексики екології (див. табл. 2). Розрізняємо абсолютну та відносну частотності. Під абсолютною частотністю розуміємо загальну кількість слововживань цього терміна в досліджуваних текстах. Відносна частотність ілюструє частку цих слововживань у загальній масі всіх екологічних термінів у цих текстах. Сума термінологічних частот кожного терміна може виступати як сукупна термінологічна частотність усього фахового тексту з екології.

Отже, загальна кількість вибірки – 5 052 одиниці. Абсолютна частотність – це загальна кількість терміновживань одиниці (разом із похідними). Відносна частотність – це абсолютна частотність, поділена на повну величину вибірки. Зокрема, абсолютна частотність уживання терміноодиниці *die Umwelt* – 189. Відносна частотність уживання – $189:5052 = 0,0374$.

Аналогічно здійснено підрахунки абсолютної та відносної частотності вживання для фахових екологічних одиниць *der Abfall* ($112:5052 = 0,0221$), *das Abwasser* ($78:5052 = 0,0154$), *die Ökologie* ($62:5052 = 0,0122$), *die Schäden* ($47:5052 = 0,0093$), *biologisch* ($43:5052 = 0,0085$).

Висновки. Отже, інформативність фахових текстів забезпечується вузькогалузєвою лексикою, яка має різну відсоткову частку, залежно від типу фахової літератури – монографія, стаття, посібник, брошура тощо. Проте загальноживана лексика у фахових текстах сягає 72,5%. Вона розширює, доповнює і структурує подану інформацію. Спостерігається взаємозалежність між ступенем насиченості фахового тексту екологічними терміноодиницями та рівнем інформативності цього тексту.

Література:

1. Лейчик В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – М. : URSS, 2006. – 254 с.
2. Вовчанська С.І. Німецька фахова мова маркетингу: структурно-семантичний, лінгвопрагматичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / С.І. Вовчанська. – Івано-Франківськ, 2014. – 395 с.
3. Ріба О.М. Термінологічна насиченість німецьких фахових текстів з нафтової промисловості / О.М. Ріба // Вісник Житомирського державного університету. – 2009. – № 47. – С. 216–219.
4. Galinski Ch. Terminology and specialized Kommunikation : Proceedings of the international conference on "Professional Communications and knowledge Transfer" (Vienna, 24–26 August 1998) / Ch. Galinski. – Wien : TermNet, 1998. – Vol. 1. – P. 117–131.
5. Циткина Ф.А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) / Ф.А. Циткина. – Львов : Вища школа, 1988. – 153 с.
6. Вискушенко С.А. Термінологічна насиченість текстів англійської фахової мови тваринництва / С.А. Вискушенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/14503/1/Стаття.pdf>.
7. Вовчанська С.І. Німецька фахова мова маркетингу: структурно-семантичний, лінгвопрагматичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / С.І. Вовчанська. – Івано-Франківськ, 2014. – 395 с.
8. Лещук Т. Словництво і науково-технічний поступ (на основі німецько-українських лексичних порівнянь) / Т. Лещук. – Львів : Просвіта, 1994. – Кн. 4 : Проблема фахової лексики. – 1994. – 220 с.

Боднар О. М. Терминологическая насыщенность немецких профессиональных текстов по экологии

Аннотация. В статье рассматривается терминологическая насыщенность немецких профессиональных текстов по экологии. Квантитативный анализ лексических единиц в специальных текстах по экологии дал возможность выделить узкопрофессиональную, межпрофессиональную, внепрофессиональную и непрофессиональную лексику, выявить степень плотности этих видов лексем в разнотипных текстах и зависимость уровня терминологической насыщенности текстов от сферы их функционирования.

Ключевые слова: терминологическая насыщенность, профессиональный текст, профессиональная лексика, профессиональный язык экологии.

Bodnar O. Terminology saturation of German texts specialized on ecology

Summary. The author of the article has considered the terminological richness of German texts specialized on ecology. The quantitative analysis of lexical units in special texts on ecology has made it possible to distinguish the narrow professionally specialized, inter professionally specialized, outer professionally specialized and nonprofessionally specialized vocabulary, to identify the degree of density of these types of vocabulary in texts of different types as well as the dependence of the level of terminologic saturation of texts on the scope of their functioning.

Key words: terminological saturation, professional text, professional vocabulary, professional language on ecology.